

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТУ АВТОПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкривається методика та результати дослідження особистісного компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Висвітлено особливості самоідентифікації, самооцінки, рефлексивності та самопрезентації майбутніх фахівців з інформаційних технологій як показників особистісного компоненту їх автопсихологічної компетентності. За узагальненням результатів дослідження визначено високий, середній та низький рівні особистісного компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Ключові слова: майбутні фахівці з інформаційних технологій, автопсихологічна компетентність, особистісний компонент автопсихологічної компетентності, рефлексивність, самопрезентація, самооцінка, самоідентифікація.

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціальних змін стає вкрай актуальним вивчення психологічних механізмів і умов саморозвитку особистості фахівця як однієї з важливих детермінант особистісного та професійного становлення.

Проблема саморозвитку особистості перебуває в центрі уваги багатьох науковців. На теоретико-методологічному рівні проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення у працях вітчизняних (Г. Костюк, І. Бех, В. Зінченко, О. Киричук та ін.) та зарубіжних (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.) дослідників. Аналіз теоретичних положень їх концепцій свідчить, що саморозвиток особистості відбувається через самооцінку і рефлексію, через формування потреб у самовихованні, самокорекції, самовпливі, самоконтролі, що, у свою чергу, актуалізує проблему дослідження автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців загалом та її особистісного компоненту зокрема.

Особистісна складова автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, відповідно до авторської моделі [6], містить сукупність особистісних характеристик, що забезпечують здатність особистості до саморозуміння, саморозвитку та професійного вдосконалення. Найважливіше місце серед них займає рефлексивність майбутнього фахівця, з чим погоджуються як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники. У соціально-психологічному тлумаченні рефлексія – це усвідомлення індивідом того, як його сприймають й оцінюють співрозмовники, як він розуміє інших шляхом роздумів над собою, а також самопізнання внутрішніх актів і психічних станів. На думку І. Кона [4], це не просте знання або розуміння іншого, а знання того, як інший розуміє свого партнера, своєрідний подвоєний процес дзеркального відображення один одного, глибоке, послідовне взаємовідображення, змістом якого є відтворення внутрішнього світу партнера по взаємодії, причому у цьому внутрішньому світі, у свою чергу, відображається внутрішній світ іншого.

При цьому рефлексивні механізми саморозвитку особистості дослідники пов'язують із різними проявами самовпливу: самоконтролем, самопереконанням, самоінструкцією, самонаказом, самоподоланням тощо [5]. Важливе значення мають також адекватна самооцінка, що поєднується з високим рівнем саморозуміння та самоповаги.

Слід зазначити, що різні аспекти автопсихологічної компетентності вже були предметом уваги дослідників (О. Бондарчук [1], О. Деркача [2], Л. Степанової [2] та ін.). Водночас, особистісний компонент автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, попри всю актуальність, не виступав предметом спеціального дослідження.

Мета статті – аналіз рівнів і чинників особистісного компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Методика та процедура дослідження. У дослідженні взяли участь 212 майбутніх фахівців з інформаційних технологій, які є студентами Національного авіаційного університету і які навчаються за напрямками підготовки: 6.050101 Комп'ютерні науки; 6.050102 Комп'ютерна інженерія; 6.050103 Програмна інженерія; 6.170101 Безпека інформаційних і комунікаційних систем; 6.170102 Системи технічного захисту інформації; 6.170103 Управління інформаційною безпекою. З них 162 особи чоловічої та 50 осіб жіночої статі віком від 17 до 22 років. Обробка результатів дослідження проводилась за допомогою статистичної програми SPSS 17.0.

Для оцінки особистісної складової автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій були використані методика визначення рефлексивності (А. Карпов) [3],

методика дослідження установки особистості на себе "Хто я?" (М. Кун, Т. Макпартленд у модифікації О. Бондарчук [1]) та методика самооцінки А. Будассі (у модифікації В. Янчука та автора) [7].

Аналіз результатів дослідження. На першому етапі емпіричного дослідження за методикою А. Карпова було визначено особливості рефлексивності майбутніх фахівців з інформаційних технологій як здатності суб'єкта до свідомого та довільного процесу осмислення і переосмислення себе та своїх відносин з довкіллям у процесі діяльності й спілкування з іншими людьми [3]. Виявлено, що низький рівень рефлексивності (табл. 1) властивий 42% майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Середній рівень рефлексивності встановлено у 57,5% досліджуваних студентів, а високий рівень рефлексивності було визначено лише в одного студента (0,5%).

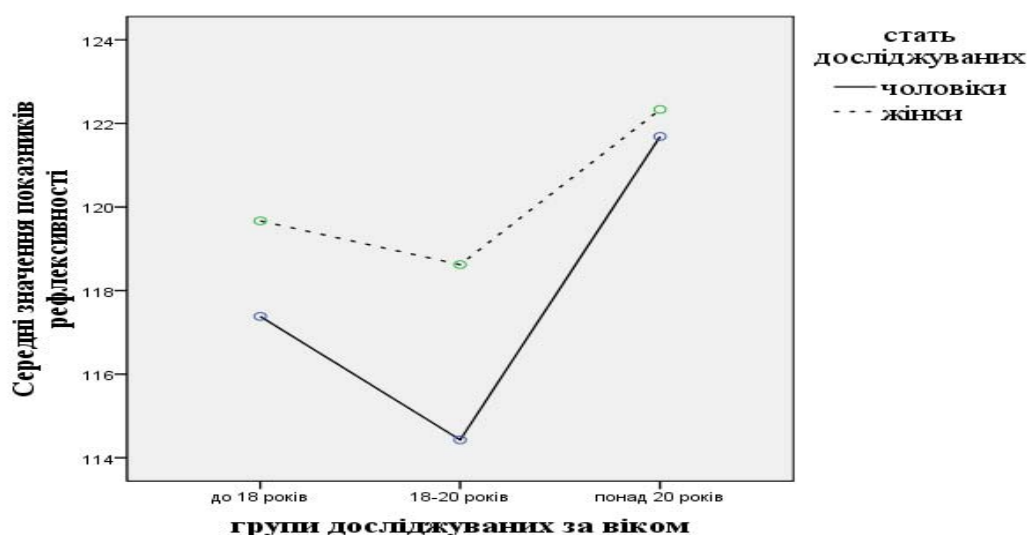
Таблиця 1

Рівні рефлексивності майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Рівні рефлексивності	Кількість досліджуваних у %
Низький	42,0
Середній	57,5
Високий	0,5

Останнє є, загалом, позитивним фактом, оскільки за дослідженнями саме середній рівень рефлексивності є оптимальним у контексті продуктивності життєдіяльності людини, у той час як низький або надмірно високий рівень негативно позначаються на ефективності її діяльності.

За результатами дисперсійного аналізу (на рівні тенденції) виявлено гендерно-вікові особливості рефлексивності майбутніх фахівців з інформаційних технологій (рис. 1).

Рис. 1. Гендерно-вікові особливості рефлексивності майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Як видно з рис. 1, рефлексивність майбутніх фахівців з інформаційних технологій жіночої статі є вищою за рефлексивність майбутніх фахівців чоловічої статі, особливо молодших за віком. У досліджуваних, старших за віком (вік яких складає понад 20 років), така різниця стає дещо меншою.

Наступним кроком нашого дослідження стало визначення особливостей сприймання себе за методикою "Хто я?" М. Куна і Т. Макпартленда, за якою встановлено рівні диференційованості, розгорнення процесів самопізнання, іншими словами, самопрезентації. Рівні самопрезентації визначалися за загальною кількістю відповідей: менше 8 відповідей – низький рівень самопрезентації, 9-15 – середній рівень, понад 15 – високий рівень (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні самопрезентації майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Рівні самопрезентації	Кількість досліджуваних, у %
Низький	59,5
Середній	32,5
Високий	8,0

Як видно з таблиці 2, 59,5% майбутніх фахівців з інформаційних технологій мають низький рівень самопрезентації, 32,5% – середній рівень, і лише 8% – мають високий рівень. Отже, можна констатувати проблему саморозкриття для досить значної кількості майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Контент-аналіз відповідей респондентів (в інтерпретації О. Бондарчук) [1] дає можливість виділити:

- 1) освітньо-професійні характеристики (студент, майбутній спеціаліст, програміст);
- 2) індивідуально-вікові (стать, вік, людина, істота);
- 3) сімейні (син, донька, брат, сестра);
- 4) особистісно-громадянські (особистість, українець, громадянин);
- 5) міжособистісні (товариш, приятель);
- 6) особистісно-індивідуальні (розумний, веселий, дбайливий, лінивий).

Отримані за результатами контент-аналізу результати представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

**Результати контент-аналізу даних, отриманих
за допомогою методики "Хто я" М. Куна і Т. Макпартленда**

Характеристики	Середні значення, у балах
особистісно-індивідуальні	3,19
освітньо-професійні	1,50
індивідуально-вікові	1,38
сімейні	0,95
особистісно-громадянські	0,85
міжособистісні	0,45

Отже, як видно з таблиці 3, у самоописах майбутніх фахівців з інформаційних технологій переважають особистісно-індивідуальні характеристики. Водночас особистісно-громадянські та міжособистісні характеристики важать для досліджуваних значно менше.

Крім того, потрібно зауважити, що у 22% майбутніх фахівців з інформаційних технологій у самоописах взагалі відсутні освітньо-професійні характеристики, що може свідчити про проблеми самоідентифікації з майбутньою професійною діяльністю.

Оскільки 67% студентів у своїх самоописах не виокремили міжособистісні характеристики, можна припустити, що майбутні фахівці з інформаційних технологій мають певні проблеми в міжособистісних стосунках.

На наступному етапі нашого дослідження за допомогою методики самооцінки А. Будассі (у модифікації В. Янчука та автора) визначено особливості самооцінки майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Сутність авторської модифікації полягала в зміні інструкції з урахуванням майбутньої спеціальності досліджуваних студентів.

Студентам було запропоновано наступну інструкцію: "Оберіть з указаних 20 якостей ті, які, на Ваш погляд, мусить мати гарний фахівець з інформаційних технологій, і запишіть їх у таблицю, подану нижче.

2. Прорангуйте обрані якості з огляду на значущість для діяльності успішного фахівця з інформаційних технологій (максимально значуща якість отримує 1 місце, мінімально значуща – 20 місце), поставивши № місця праворуч від якості).

3. Прорангуйте ці якості з огляду на їх розвиненість у Вас особисто (максимально розвинена якість отримує 1 місце, мінімально розвинена – 20 місце)".

Спочатку за допомогою рангування було визначено якості, які мусить мати успішний фахівець з інформаційних технологій ("Я-ідеальне"), а потім потрібно було співвіднести ці якості з особистісними якостями ("Я-реальне"). У результаті було виявлено п'ятнадцять найбільш важливих професійних якостей майбутнього фахівця з інформаційних технологій, що складає "Я-ідеальне" (Табл. 4).

Як видно з Таблиці 4, майбутній фахівець з інформаційних технологій як професіонал у своїй справі мусить мати, на думку досліджуваних, такі якості, як відповідальність, цілеспрямованість, наполегливість, працьовитість, бути уважним, мати витримку, а також розвинену комунікабельність та креативність, бути дисциплінованим, гнучким, самостійним, пунктуальним, сумлінним та адаптованим.

Водночас такі особистісні властивості, як емпатійність, рефлексивність, доброзичливість, чемність, щирість, відкритість, толерантність, знайшли відображення лише в невеликій кількості студентів та займають низькі ранги в структурі професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

На наступному етапі нашого дослідження, за показниками коефіцієнту рангової кореляції Спірмена між ранговими оцінками якостей, що характеризують "Я-реальне" та "Я-ідеальне"

досліджуваних, було визначено рівні самооцінки майбутніх фахівців з інформаційних технологій: у межах до 0,3 – низька самооцінка; 0,3-0,6 адекватна, понад 0,6 – завищена самооцінка.

Таблиця 4

Середні значення професійно важливих якостей майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Ранг	Якості успішного фахівця з інформаційних технологій	Середні значення "Я-ідеальне"	Середні значення "Я-реальне"
1.	Професіоналізм	15,29	8,46
2.	Відповідальність	13,35	11,29
3.	Цілеспрямованість	11,42	8,92
4.	Креативність	10,92	8,74
5.	Працьовитість	10,87	7,87
6.	Наполегливість	9,80	7,67
7.	Уважність	9,76	7,14
8.	Комунікабельність	8,58	7,42
9.	Витримка	8,52	7,83
10.	Дисциплінованість	6,85	6,63
11.	Адаптованість	6,35	5,83
12.	Самостійність	6,27	5,71
13.	Гнучкість	6,13	5,22
14.	Пунктуальність	5,83	5,73
15.	Сумлінність	4,97	4,45

У результаті виявлено, що лише 27,1% досліджуваних мають адекватну самооцінку, схильність до самоаналізу, самопізнання, самовиховання; 1,9% – занижену самооцінку, тобто вони відчувають невпевненість у собі, своїх силах, бояться ставити перед собою адекватні цілі, переживають свою незначущість. Водночас 71% досліджуваних демонструють завищену самооцінку, тобто вони проявляють самовпевненість, не схильні до самоаналізу, самопізнання, що може призводити до прийняття помилкових рішень і здійснення ризикових учинків. Отже, майбутні фахівці з інформаційних технологій мають переважно завищену самооцінку, що може свідчити про проблеми в оцінці своїх особистісних та професійних якостей.

На наступному етапі емпіричного дослідження визначено рівні розвитку особистісного компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій (Табл. 5).

Таблиця 5

Рівні особистісного компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Рівні	Кількість досліджуваних, у %
Низький	77,8
Середній	19,8
Високий	2,4

Низький рівень розвитку особистісного компоненту автопсихологічної компетентності визначався тоді, якщо студент мав низький рівень рефлексивності, завищену самооцінку та низький рівень самопрезентації, високий рівень – якщо студент мав середній рівень рефлексивності, високий рівень самопрезентації та адекватну самооцінку. В усіх інших випадках констатувався середній рівень особистісного компоненту автопсихологічної компетентності. У результаті проведеного емпіричного дослідження встановлено, що переважна більшість майбутніх фахівців з інформаційних технологій мають низький рівень розвитку особистісного компоненту автопсихологічної компетентності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Виявлено недостатній рівень особистісного компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. За результатами дослідження показників особистісного компоненту автопсихологічної компетентності встановлено, що для більшості майбутніх фахівців з інформаційних технологій характерний низький рівень самопрезентації, недостатнє усвідомлення своїх професійних ролей та себе в міжособистісних стосунках, недостатній рівень розвитку рефлексивності, завищені показники самооцінки, що може

свідчити як про низький рівень самокритичності, так і про спрацювання механізмів "психологічного захисту", які спричиняють недостатньо адекватні уявлення про себе в значній частині студентів, небажання отримувати зворотній зв'язок від інших та реальну інформацію про себе.

Отже, наступним етапом нашої роботи є розроблення програми розвитку аутопсихологічної компетентності як важливого чинника професійної самореалізації майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Використані джерела

1. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності : [монографія] / О. І. Бондарчук. – К. : Наук. світ, 2008. – 320 с.
2. Деркач А. А. Развитие аутопсихологической компетентности государственных служащих / А. А. Деркач, Л. А. Степанова. – М. : РАГС, 2003. – 297 с.
3. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А. В. Карпов // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24, №5. – С. 45-57.
4. Кон И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
5. Міляєва В. Р. Формування компетентності саморозвитку особистості як основа підготовки майбутнього фахівця / В. Р. Міляєва, Ю. В. Бреус // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2011. – Т. XIII, Ч. 7. – С. 120-128.
6. Проскурка Н. М. Методика дослідження аутопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій / Н. М. Проскурка // Вісник післядипломної освіти : [зб. наук. праць / голов. ред. В. В. Олійник]. – К. : АТОПОЛ. – 2013. – Вип. 9 (22), Ч.1. – С. 196-204.
7. Янчук В. А. Введение в современную социальную психологию / В. А. Янчук. – Мн. : АСАР, 2005. – 768 с.

Proskurka N.

FEATURES OF PERSONAL COMPONENT AUTOPSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN INFORMATION TECHNOLOGIES

The article describes the research methodology personal component autopsychological competence of future specialists in information technologies and summarizes its results. Peculiarities of self-identity, self-esteem, reflexivity and representation of future professionals were highlighted. Content analysis and defined levels self-presentation students were made. The features of reflexivity depending on age and sex, and defined levels of reflexivity future professionals were analyzed. Fifteen essential competencies were identified for a successful specialist in information technology "I – ideal" and the analysis of the comparison of these qualities with the personal characteristics of students, "I am real". Using correlation analysis the levels of self-esteem of students were determined. For generalization of the results of the study the levels of personal component autopsychological competence of future specialists in information technologies are determined.

The insufficient level of personal component autopsychological competence of professionals is founded. The survey indices personal component installed: for most future professionals characterized by a low level of self-presentation, lack of awareness of their professional roles and myself in interpersonal relationships; underdevelopment of reflectivity; inflated number of self-esteem, which may indicate a low level of self-criticism, and triggering mechanisms "psychological defense" that cause lack adequate picture of himself in a large part of students choose to receive feedback from others and real information about themselves.

So, the next stage of our work is to develop programs of autopsychological competence as an important factor in professional fulfillment future professionals.

Key words: *future professionals, autopsychological competence, the personal component of autopsychological competence, reflexivity, self-presentation, self-esteem, self-identity.*

Стаття надійшла до редакції 18.10.2014